

RECENZJE I INFORMACJE

Dariusz Karczewski: [Recenzja] „Bibliotheca Strahoviensis”, t. 3, *Královská kanonie Premonstrátů na Strahově*, 1997, ss. 277.

Nie tak dawno na kartach „Naszej Przeszłości” Marek Derwich omówił pierwsze dwa tomy rocznika „Bibliotheca Strahoviensis”, wydawanego przez bibliotekę należącą do kanonii premonstratensów na praskim Strahovie¹. Po niedługim czasie Czytelnik ma możliwość zapoznania się z już trzecim tomem tego wydawnictwa.

Początkowy dział *Monasterialia* rozpoczyna przyczynek Pavla R. Pokorného, który zwrócił uwagę na niecodzienny, związany z Czechami, zabytek przechowywany w Baroc Museum w Salzburgu – drewnianą posrebrzaną baryłkę, której oba wieka zdobione są herbami². Między innymi na ich podstawie autor wywiódł, iż beczułka ta miała być używana w 1754 roku podczas benedykcji Józefa Franciszka Winkelburga, ostatniego opata klasztoru premonstratensek w Doksanach.

Kolejny artykuł dotyczy premonstratenskiego kolegium *Norbertinum* w Pradze³. Jest on bardzo rzetelnie i obszernie opracowany, stąd też zasługuje na szersze omówienie. Hedvika Kuchářová przedstawiła w nim najpierw literaturę i zasób źródłowy dotyczący omawianego tematu, przechodząc następnie do zarysu organizacji kształcenia kanoników zakonu św. Norberta. Kolegium zostało założone w 1628 roku przez strahovskiego opata Kaspra Questenberga, pierwotnie mieściło się przy pokalikstyńskim kościele parafialnym św. Mikołaja

¹ M. Derwich, *Nowy rocznik poświęcony dziejom zakonów w Czechach i na Morawach*, „Nasza Przeszłość”, 89 (1998), s. 519-524.

² P. R. Pokorný, *Česká premonstrátská památka v Salcburku*, „Bibliotheca Strahoviensis”, 3 (1997) (dalej: BS), s. 9-14.

³ H. Kuchářová, *Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze (1637-1785)*, BS, s. 15-57. Rys architektoniczno-historyczny tego norbertańskiego seminarium dał P. Vlček, *Praha 1 – Staré Město. Zanikl premonstrátský seminář Norbertinum s kostelem sv. Norberta (Benediktta)*, w: P. Vlček, P. Sommer, D. Foltýn i in., *Encyklopedie českých klášterů*, Praha 1998, s. 551-552, tam również dalsza literatura.

ja na praskim Starým Měście. W 1635 roku świątynię tę przejęli benedyktyni z klasztoru „na Emauzach”, a norbertanie przenieśli się do kościoła św. Benedykta (do 1420 r. należącego do Krzyżaków). Budowę zakonnego kolegium rozpoczęto w 1637 roku, natomiast już w 1639 do *Norbertinum* inkorporowano seminarium arcybiskupie. W następnym rozdziale przedstawiono program i proces nauczania oraz scharakteryzowano grono profesorskie i studentów. Z kolei opisano rozwój kolegium do połowy XVIII wieku, aby przejść następnie do jego dziejów w dobie terecjańskiej i józefińskiej. Działalność seminarium zakończył dekret kasacyjny Józefa II z 1783, chociaż jeszcze przez pewien czas zakonnicy nadal mogli mieszkać w swej niegdysiejszej szkole – do momentu sprzedaży zabudowań w 1787 roku. Osobno omówiono jeszcze instytucje działające przy *Norbertinum*: bractwo maryjne, bibliotekę i drukarnię.

Następny autor – Jan Royt – ukazał kulisy i przebieg pełnej barokowego przepychu uroczystości koronacji obrazu NMP z należącego do opactwa w Hradištem kościoła na Svatým Kopečku koło Ołomuńca⁴. Marcela Sýkorová omówiła przeznaczoną dla klasztoru na Strahovie twórczość Franciszka Lichtenreitera (1700-1775), pochodzącego z Passawy mistrza późnobarokowego malarstwa⁵. Kolejny artykuł, pióra Reginalda O. Mokrego, poświęcony został Wacławowi Mayerowi, opatowi strahovskiemu z lat 1779-1800. Jego rządy przypadły na niezwykle trudny dla opactwa okres przeprowadzanych przez Józefa II kasat klasztorów. Strahov zawdzięcza swe przetrwanie tylko temu, że opat ten potrafił przekonać cesarza, iż jego klasztor jest ważnym, „społecznie przydatnym” ośrodkiem kultury. Jednakże dalsza egzystencja okupiona została poważnym okrojeniem dochodów i liczby kanoników żyjących w klasztornych murach⁶.

Druga część rocznika, nosząca tytuł *Ex Bibliotheca*, składa się z następujących prac. Pierwsza, z dziedziny literaturoznawstwa, napisana przez Hermana Kollna, dotyczy porównania dwóch, prawdopodobnie powstałych na ziemiach czeskich, zabytków literatury starocerkiewnosłowiańskiej z doby apostołów Słowian: tzw. Kijowskich kart i modlitwy przeciw diabłowi⁷. Z kolei Vaclav Bok podzielił się uwagami i uzupełnieniami do działalności XVI-wiecznej praskiej oficyny drukarskiej rodziny Peterlów⁸. Soňa Tomková zajęła się analizą dyplomatyczną i paleograficzną najstarszych diariuszy jezuickiego kolegium św. Klemensa na praskim Starým Měście. Dzienniki te, obejmujące lata

⁴ J. Royt, *Korunovace Panny Marie Svatokopecké*, BS, s. 59-73.

⁵ M. Sýkorová, *František Lichtenreiter a jeho tvorba pro strahovské premonstráty*, BS, s. 75-88.

⁶ R. O. Mokřý, *Strahovský opat Václav Mayer (1734-1779-1800)*, BS, s. 89-115.

⁷ H. Kolln, *Ke vzniku Kyjevskch list a Modlitby proti d'áblovi*, BS, s. 119-123.

⁸ V. Bok, *Poznasmký a doplňky k produkci pražské tiskárny Michaela Peterla staršího a Michaela Peterla mladšího (1562-1593)*.

1560-1610, przechowuje obecnie biblioteka klasztoru na Strahovie⁹. W 1631 roku arcybiskup ołomuniecki Franciszek Dietrichstein założył w Mikulovie pierwszy poza Italią dom pijarów. Zakonnicy szybko utworzyli tam gimnazjum z bogato zaopatrzoną biblioteką, około 1864 roku, w nieznanych bliżej okolicznościach, włączoną do biblioteki mikulovskiego zamku Dietrichsteinów. Jej dzieje i zasób stały się tematem rozważań Luboa Antonna¹⁰.

Natomiast postać Cyryla Antoniego Straki (1868-1927), przeora strahovskiego opactwa, zasłużonego bibliotekarza tego klasztoru i gorącego propagatora jego dziejów przedstawił Jan Paez¹¹.

Kolejny obszerny rozdział to *Miscellanea*. Milan Hlinomaz przypomniał w nim przypadającą w 1997 roku setną rocznicę beatyfikacji Hroznaty, czeskiego wielmoży (żyjącego na przełomie XII i XIII stulecia), fundatora klasztorów norbertanów w Tepli i norbertanek w Chotovie¹². Jan Adámek i Jiří Frölich zajęli się analizą zachowanego do dziś fragmentu płyty nagrobkowej Franciszka – zmarłego w 1405 r. opata premonstratensów w Milewsku. Zabytek ten pozwolił nie tylko ustalić w miarę dokładną datę jego śmierci, ale również herb i pochodzenie rodowe¹³.

Trzystaczerdziesta rocznica śmierci, a zwłaszcza zachowany portret, skłoniły Milana Hlinomaza do szkicowego przypomnienia postaci Zachariasza Maurycego Bondhauera (†1657), przeora norbertańskiego opactwa w Tepli, następnie zaś prepozyta w klasztorze premonstratensek w Chotěšovie¹⁴. Dalej można zapoznać się ze sprawozdaniem Marie Ryantowej z odbytej 13 listopada 1996 r. sesji naukowej „Jezuici w Czechach”, zorganizowanej z okazji 440 rocznicy osadzenia Towarzystwa Jezusowego na ziemiach czeskich¹⁵.

Całość kończy dziewięć recenzji z prac przeważnie dotyczących zagadnień historii kościoła, ze szczególnym uwzględnieniem zakonów, zwłaszcza norbertanów.

⁹ S. Tomková, *Nejstarši dochovane diáře jezuitské koleje u sv. Klimenta na Stáště Pražém (1560-1610) (Příspěvek k diplomatice jezuitských kolejních písemností)*, BS, s.137-196. Por. P. Sommer, P. Vlček, *Praha I – Staré Město. Bývalá jezuitská kolej Klementinum s kostely sv. Salvátora a sv. Klimenta a kapli mariánského bratrstva, dříve konvent dominikánů u sv. Klimenta*, w: *Encyklopedie českých klášterů*, s. 523-532.

¹⁰ A. Luboš, *Stará piaristická knihovna v knižním fondu zámecké knihovny Mikulov*, BS, s. 197-212.

¹¹ J. Pařez, *Cyrl Antonln Straka (1868-1927). Strahovský bibliotékár*, BS, s. 213-243.

¹² M. Hlinomaz, *K stému výročí blahořečení Hroznaty*, BS, s.247-249. Por. ostatnią polską pracę dotyczącą Hroznaty: W. Iwaniczak, *Hroznata – možnowładca, pielgrzym, fundator klasztoru*, w: *Klasztor w społeczeństwie średniowiecznym i nowożytnym*, red. M. Derwich, A. Pobóg-Lenartowicz, Opole-Wrocław 1996, s.355-362.

¹³ J. Adámek, J. Frölich, *Torzo náhrobku milevského opata Frantika (†1405)*, BS, s. 249-251.

¹⁴ *Chotěšovský probošt Zachariáš Mauricius Bandhauer*, BS, s. 252-254.

¹⁵ M. Ryantová, *Seminář ke 440. Výročí příchodu jezuitů do Čech*, BS, s. 255-257.

Omawiany tu rocznik z każdym tomem staje się obszerniejszy, a jego zawartość coraz bardziej zróżnicowana tematycznie. Jednakże ta różnorodność wpływa raczej z niewykształconego jeszcze całkowicie profilu pisma, z jednej strony wahającego się pomiędzy prezentowaniem pasjonujących dziejów strahovskiego opactwa i zawartości jego zasobnej biblioteki, z drugiej zaś zagadnień ogólnozakonnych – premonstrateńskich, a nawet jeszcze szerszych – poświęconych monastycyzmowi i historii Kościoła.

Ks. Marek T. Zahajkiewicz: [Recenzja] ks. Roman Kostynowicz, *W cieniu trzech katedr. Z dziejów konserwacji zabytków sakralnych w Polsce północno-zachodniej*, Szczecin (Wydawnictwo Archiwum Państwowego „Dokument” w Szczecinie) 1999, ss. IX + 274 + 7 nieliczbowanych.

Chcąc dobrze zrozumieć stosunek Kościoła katolickiego do kultury i sztuki należy sięgnąć do dokumentów Vaticanum II. W Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym (58) są omówione wielorakie powiązania nauki Chrystusowej z kulturą ludzką. *Kościół żyjący w ciągu wieków w różnych warunkach, posłużył się dorobkiem różnych kultur, ażeby Chrystusowe orędzie zbawcze rozpowszechnić swym przepowiadaniem wśród wszystkich narodów.* (Konstytucja duszpasterska, 58). Natomiast o sztuce są dość znamienne słowa w Konstytucji o liturgii (122): *Do najszlachetniejszych dzieł ducha ludzkiego słusznie zalicza się sztuki piękne, zwłaszcza sztukę religijną i jej szczyt, mianowicie sztukę kościelną. Z natury swej dążą one do wyrażenia w jakiś sposób w dziełach ludzkich nieskończonego piękna Bożego. Z tych przyczyn Matka Kościół zawsze był przyjacielem sztuk pięknych, stale szukał ich szlachetnych usług i kształcił artystów.* Ch. Dawson w swojej książce pt. *Religion and the rise of western culture* (New York, 1951) omówił między innymi religijne źródła kultury zachodniej. Stwierdził, że *początki kultury zachodniej znajdujemy w nowej we wspólnocie duchowej, która powstała na ruinach imperium rzymskiego dzięki nawróceniu północnych barbarzyńców na wiarę chrześcijańską.* To powiązanie Kościoła z kulturą i sztuką dało wspaniałe owoce na przestrzeni wieków. Dzisiejszego człowieka zachwyca piękno zawarte w tych zabytkach przeszłości. Między innymi urzekają nas wspaniałe zabytki sztuki religijnej, a głównie kościoły i ich wyposażenie. Równocześnie jesteśmy zobligowani do odpowiedniej troski o to dziedzictwo minionych pokoleń.

Na tle tych naszych krótkich rozważań należałoby spojrzeć na pozycję książkową ks. Romana Kostynowicza, *W cieniu trzech katedr. Z dziejów konserwacji zabytków sakralnych w Polsce północno-zachodniej*, Szczecin 1999. Sam autor jest znanym historykiem sztuki i konserwatorem zabytków sakralnych. Zarazem teoretyk i praktyk. Autor szeregu opracowań głównie o ochronie i konserwacji zabytków sakralnych na Pomorzu. Do tego należy dodać jeszcze prace z zakresu sztuki i historii Pomorza. Jest przede wszystkim człowiekiem mającym wielki wkład w renowację i odbudowę zabytków sakralnych,